

Lähetetty 4.12.2024 klo 16.42

Kommentoi Avoimen tieteen ja tutkimuksen rahoituksen tiekartan luonnosta

Vastaus-ID
395

Esitiedot

Nimi:
Pauliina Raento
Organisaatio:
Suomen tiedekustantajien liitto
Kommentoitko organisaatiosi virallisena edustajana?
Kyllä [Y]

Lyhyen aikavälin suositukset

Kommentoi Tutkimusrahoittajien avoimen tieteen käytännöt -työkalua. Onko suositus tarpeellinen osa tiekarttaa ja millä tavoin sitä voisi kehittää?

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että vastuullisesta avoimuudesta on vaikea puhua kotimaisen tiedekustannus- ja -julkaisutoiminnan tapauksessa niin kauan kuin kansallinen rahoitusmalli odottaa kestävästä ratkaisuaan. Kansallinen voittoa tavoittelematon tiedekustannus- ja -julkaisutoiminta eroaa merkittävästi OA-liikkeen pääkohteesta, isojen kansainvälisten kustantamojen toiminnasta. Nämä erot on otettava huomioon. Kansallisia ratkaisuja tulisi edistää omana kokonaisuutenaan.

Esimerkiksi artikkelimaksut (sivu 11, taso 2) sopivat Suomessa vain harvaan tieteelliseen julkaisuun ja kohtelisivat tieteenaloja, tutkijoita ja (pääsääntöisesti voittoa tavoittelemattomia) kustantajia epätasa-arvoisesti. Rahoituksen jättäminen artikkelimaksujen varaan todennäköisesti lopettaisi useiden pienten humanististen ja yhteiskuntatieteellisten julkaisujen toiminnan tilanteessa, jossa suomen- ja ruotsinkielisestä julkaisemisesta palkitaan kitsaasti tutkijan meriittejä arvioitaessa. Kuolinisku kotimaiselle toiminnalle ei vähennä ulkomaille maksettavia julkaisujen tilaus- tai avausmaksuja.

Kotimaisen tieteellisen kustannus- ja -julkaisutoiminnan taloudelliset toimintaedellytykset on turvattava akuutisti, jotta avoimuudella voidaan edistää yhteiskunnallista vaikuttavuutta (sivu 13, C) ja hyödynnettävyyttä (sivu 29) sekä parantaa tutkimuksen laatua (sivu 29). Tämän lisäksi resurssien on riitettävä avoimuuden innovatiiviseen kehittämiseen. Kotimaiset kustantajat tuottavat tutkija-kirjoittajille, heidän akateemisille työnantajilleen ja rahoittajilleen esimerkiksi vertaisarvioinnin, editoinnin ja koulutuksen palveluja, jotka ovat kriittisiä tutkimuksen laadun varmistamisessa pitkäjänteisesti ja riippumattomasti.

Vastuullisuus edellyttää tarkkuutta. Olisikin eduksi täsmentää, mitä "avoimella vertaisarvioinnilla" (sivu 14) tässä tarkoitetaan. Suomen tiedekustantajien liitto suosittelee tutustumaan Riitta Jyttilän & Mikael Laakson (2019) selvitykseen avoimen vertaisarvioinnin monista muodoista, hyödyistä ja riskeistä:

<https://edition.fi/tsv/catalog/book/161> Ylimalkaisuuden välttäminen edistäisi tunnettujen riskien hallintaa ja työtyytyväisyyttä (sivu 29) hillitsemällä vertaisarvioinnista vastaavien toimitusten ja asiantuntijoiden työtaakkaa. Jos avointa vertaisarviointia halutaan kehittää, sille tulee osoittaa tarvittavat aika ja rahat varsinkin tilanteissa, joissa riippumattoman vertaisarvioinnin toteuttajat tekevät (lähes) vastikkeetonta vapaaehtoistyötä. Tämä on maassamme tilanne varsinkin lehtiä ja kirjoja julkaisevissa tieteellisissä seuroissa.

Sivulla 11 olevan määritelmän mukaisesti avoimuus tarkoittaa ilmaista ja esteetöntä luettavuutta. Toisin sanoen sen ei tarvitse sisältää vastikkeetonta oikeutta ladata, jakaa ja tallentaa, saati kaupallisesti hyödyntää julkaisua. Suomen tiedekustantajien liitto pitääkin kohtuuttomana suosituksia tai jopa edellytyksiä, joilla kategorisesti tavoitellaan em. määritelmää laajempaa avoimuutta, rinnakkaistallentamista ja embargolisten julkaisukanavien välttämistä. Tutkijalla tulee olla oikeus täyteen tieteen ja valinnan vapauteen. Kustantajien avoimuusvalintojen taustalla voi olla hyvin erilaisia syitä. Muotoilu dokumentin tässä osuudessa vaikuttaa ristiriitaiselta akateemisen vapauden turvaamisen tavoitteen kanssa (sivu 29).

Suomen tiedekustantajien liitto kommentoi tätä osuutta, koska se on yksi kotimaisen avoimen tiedejulkaisemisen tärkeimmistä rahoittajista. Liitto sitoutui vastikkeettoman OA-julkaisemisen siirtymäkauden rahoittamiseen tiedejulkaisujen käyttökorvauksista saaduilla varoilla 2010-luvulla tilanteessa, jossa vastikkeettoman avoimuuden kustannusten kattamista alettiin järjestää. Liitto on jatkanut tätä kokonaisuudessaan tappiollista rahoitustoimintaa yli vuosikymmenen ajan ilman, että sillä on siihen mitään velvoitetta. Valintaa ovat ohjanneet arvot: halu toimia luotettavan, omakielisen tiedon helpon saatavuuden ja käytettävyyden puolesta sekä kotimaisen kustannus- ja julkaisutoiminnan monimuotoisuuden ja kehittämisen puolesta. Liitto kuitenkin korostaa, että ratkaisu on kestävä eikä avoimuus ole ilmaista. Sivun 11 määritelmän mukaista avoimuutta edistetään Suomessa myös sopimuslisenssijärjestelmän puitteissa kansalaisia ja yhteiskuntaa palvellen ja ilman, että kotimaisia tiedekustantajia ajetaan entistä syvemmälle ahdinkoon. Tässäkin kyse on arvovalinnasta.

Kommentoi Suositusta avoimen tieteen kansallisten infrastruktuurien kehittämiseksi ja ylläpitämiseksi. Onko suositus tarpeellinen osa tiekarttaa ja millä tavoin sitä voisi kehittää?

Suomen tiedekustantajien liitto katsoo, että kotimainen tieteellinen kustannus- ja julkaisutoiminta tulisi lukea (avoimen) tieteen ja tutkimuksen keskeiseksi infrastruktuuriksi. Kotimaiset kustantajat ja julkaisijat tuottavat useita palveluja, joita ilman Suomessa ei ole laadukasta tiedettä: esimerkiksi riippumattoman vertaisarvioinnin ja kielenhuollon. Lisäksi erityisesti pienet seurakustantajat tukevat tai jopa hoitavat tieteenaloillaan yliopistojen tehtäviä kouluttamalla tutkijoita paremmiksi kirjoittajiksi ja perehdyttämällä heitä tiedejulkaisemisen prosessiin, hyviin käytäntöihin ja etiikkaan. Tutkijat verkottuvat kotimaisten tieteenalakohtaisten tiedejulkaisujen piirissä kauaskantoisin tavoin.

Suomen tiedekustantajien liitto on yliopistoissa ja muissa tutkimus- ja oppilaitoksissa työskentelevien tieteen editorien ja kustantajien tärkein kouluttaja ja verkottaja, myös avoimen julkaisemisen teemoissa. Lisäksi liitto rahoittaa varsinkin tieteellisten seurojen julkaisujen omaa koulutustoimintaa, joka usein toteutetaan yhteistyössä yliopistojen kanssa ja joissa tärkein kohdeyleisö ovat tutkija-kirjoittajat. Tämä avoimen julkaisemisen hyväksi tehty työ rahoitetaan kokonaisuudessaan sopimuslisenssijärjestelmässä kerätyillä tekijänoikeuskorvauksilla. Osallistuminen on maksutonta.

Suomen tiedekustantajien liitto kommentoi tätä osuutta, koska se täyttää sivun 15 määritelmän: "Keskeisyyden perustavin tunnusmerkki on se, että ilman näitä infrastruktuureja avoimen tieteen ja tutkimuksen toteuttaminen Suomessa olisi [avoimen tiedejulkaisemisen osalta] hankalaa tai mahdotonta." Liitto on kansallisen tason toimija, johon kuuluu pian 160 kotimaista tieteen kustantajaa ja julkaisijaa.

<https://tiedekustantajat.fi/apurahat/>

<https://tiedekustantajat.fi/koulutukset/>

Kommentoi Suositusta tutkimusorganisaatioiden avoimen tieteen palveluiden resursointiin. Onko suositus tarpeellinen osa tiekarttaa ja millä tavoin sitä voitaisiin kehittää?

Tutkimusjulkaisemisen avoimuuden palveluja kehitettäessä tulisi ottaa paremmin huomioon tiedejulkaisujen editorien ja kustantajien monipuolinen asiantuntemus, joka laajentaa ja syventää kirjastojen asiantuntemusta oleellisin osin. Tämä monipuolinen, kansainvälisen vertailun kestävä osaaminen on yliopistoissa nykyisellään aliarvostettua ja vajaakäytössä. Se ei ole korvattavissa tiedejulkaisemisen käytäntöihin perehtymättömillä tai hallinnollisilla ratkaisuilla. Tieteellisen kirjoittamisen tuessa on sitkeitä puutteita eikä avoimen kustannus- ja julkaisutoiminnan koulutusta voida järjestää kirjastojen piirissä. Molempien osaamisalueiden kehittämisessä tulisi käyttää tieteen kustantajien ja editorien strategista osaamista nykyistä vahvemmin, dokumentissa korostettua uudenlaista yhteistyötä tavoitellen.

Julkaisukanavien valitseminen ja käyttö sekä lisenssivalinnat kuuluvat tutkijan akateemisen vapauden piiriin. Oikeudenhaltijoiden on saatava valita kulloisellekin julkaisulle tarkoituksenmukaisimmat kanavat ja käyttöehdot. "Julkaisukanaviin ohjaaminen" (sivu 20) näyttää akateemiseen vapauteen puuttumiselta ja tutkija-kirjoittajien asiantuntemuksen ja tarpeiden ylenkatsomiselta.

Rinnakkaistallentamisen ja preprintien (esijulkaisujen) asema on hyvin erilainen eri toimintaympäristöissä ja eri tieteenaloilla eikä se sovellu kirjankustantamiseen samoin kuin tiedelehtiin. Suomessa tiedekustantajien ja -julkaisijoiden suhde rinnakkaistallentamiseen ja esijulkaisuihin on mutkaton ja toimiva, eikä siihen tulisi puuttua ylätasoon sääntelyllä tai tiettyjä ratkaisuja tai tiettyjä julkaisumuotoja suosimalla. Kotimainen asetelma tulisi tässäkin erottaa kansainvälisiin toimijoihin kohdennetusta vastarinnasta.

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että kotimaisen tiedekustannus- ja julkaisutoiminnan kannalta "5–7 vuoden päästä" on kaukana "äärimmäisen nopeasta" kehityksestä tilanteessa, jossa ongelma on akuutti. On epätodennäköistä, että "tiedeyhteisö" saavuttaa yhteistä näkemystä kustannusten jakamisesta ja sopivista käytännöistä sen paremmin kuin tähänkään asti. Yksimielistä kokonaisratkaisua ei pidä jäädä odottamaan, vaan kotimaisessa asiassa tulee edetä selvästi ripeämmin ja määrätietoisemmin hallitusohjelmaan (5.3.) kirjatun ratkaisutavoitteen saavuttamiseksi.

A Suositus avoimen tieteen edistämisestä työsuunnitelmissa

Suomen tiedekustantajien liitto kannattaa lämpimästi ajatusta, että tiedejulkaisujen hyväksi tehtävästä työstä ja kustannusalan asiantuntemuksen kehittämisestä palkittaisiin kohdennetulla työajalla. Tämä lähettäisi oikeasuuntaisen viestin tällaisen työn tärkeydestä. Samalla tuettaisiin kotimaisten tiedejulkaisujen toimintaa sekä tutkijoiden ammattitaidon laajentamista ja meritoitumista. Tällä osaamisella on osoitettu taipumus heijastua myönteisesti tutkimusjulkaisemisen laatuun ja kansainväliseen kilpailukykyyn.

Kohdentamista ei kuitenkaan pidä rajata vain avointen julkaisujen toimituskuntatyöhön tai avointen julkaisujen vertaisarviointiin. Tieteellisen asiantuntemuksen on oltava varauksetta tieteen laadun varmistamisen käytettävissä. Ehdotettu rajausta kohtelee toimijoita ja tieteenaloja eriarvoisesti (huomattakoon tässä myös, että joillakin tieteenaloilla julkaisujen täyden avoimuuden esteenä on maamme lainsäädäntö). Ehdotettu rajausta on ristiriidassa akateemisen vapauden kanssa ja vaikeuttaa kansainvälistä meritoitumista ja verkottumista. Mikäli tarkoitus on oppia ja jakaa oppeja, mahdollisuuksia julkaisutyön monista muodoista oppimiseen, tiedon vertailuun ja oppien jakamiseen on vähemmän, jos kriteerinä on julkaisun formaatti tai käyttöehto. Mikäli ajan allokoinnissa ja työtehtävien arvottamisessa halutaan tehdä pois sulkevia rajauksia, niitä tulisi myös valvoa työajan käytön ja tutkijoiden tasapuolisen kohtelun nimissä. Tämä ei liene tarkoituksenmukaista sen enempää niukkojen resurssien kuin tavoitellun työtyytyväisyydenkään (sivu 29) näkökulmista.

Resurssien jakaminen tutkimuksen kolmannen sektorin kanssa (kohta Bb) on kannatettavaa ja toteutuu monin tavoin jo nyt kotimaisen tiedekustannus- ja julkaisutoiminnan piirissä, minkä dokumentti tunnistaa sivulla 22. Olemassa olevia rakenteita ja yhteistyön muotoja esimerkiksi tutkija-kirjoittajien koulutuksessa ja tukipalvelujen kehittämisessä tulisikin hyödyntää ennakolluultomasti ja tuoda ne selvemmin ja konkreettisemmin tiekartan piiriin. Tämä edellyttää TSV-vetoisessa dokumentissa katseen laajentamista tieteellisten seurojen avoimesta julkaisutoiminnasta kokonaisvaltaisemmin kotimaisen kustannus- ja julkaisutoiminnan kentälle. Myös tutkimusorganisaatioille jääviä tehtäviä tulisi tarkastella rinnakkaistallentamista laajemmin, alkaen työajan kohdentamisesta editointiin, vertaisarviointiin ja julkaisualan koulutusyhteistyöhön. Lehtikustantamisen lisäksi on ajateltava kirjankustantamista.

Toisin kuin sivulla 22 esitetään, jäsenmaksujen merkitys tieteellisten seurojen rahoittajana on jo jäänyt avustusten ja

apurahojen taakse julkaisu- ja kustannustoiminnan muutoksen edetessä. Useissa seuroissa lehden muuttuminen vastikkeettomasti avoimeksi on leikannut jäsenmaksutuloja merkittävästi, koska aiemmin jäsenetuihin kuuluneen lehden saa nyt ilmaiseksi verkosta. Tilausmaksujen lisäksi on menetetty opetus- ja kulttuuriministeriön mandaatilla toimivaan sopimuslisenssijärjestelmään perustuva rahoituspohja (koska CC-lisenssit eivät tuota tekijänoikeuskorvauksia). Syvenevä vaje on johtanut ilmaistyn yleistymiseen, työn kuormittavuuden kasvuun ja toimitusten nopeampaan vaihtumistahtiin, joka on paikoitellen aiheuttanut ongelmia laadussa ja jatkuvuudessa. Kassaa on paikattu avustuksilla ja apurahoilla (TSV/valtionavustus, Suomen tiedekustantajien liitto sekä jotkin säätiöt), jotka voivat olla niukkoja tai korvamerkittyjä ja joiden saaminen on epävarmaa. Tutkimusorganisaation markkinointiapu tuskin ratkaisee pulmaa, varsinkaan koska tieto seuroihin liittymisen mahdollisuudesta jo kulkee varsin hyvin tieteenalojen sisällä ja koska kiinnostus seuratoimintaan laskee yleisesti yhteiskunnassamme.

Kommentoi Keinoja tutkimusyhteisön ulkopuolisen rahoituksen tuotosten avaamiseksi. Onko suositus tarpeellinen osa tiekarttaa ja millä tavoin sitä voisi kehittää?

Vastuullisuus ja kestävyys edellyttävät, että suomalaisissa yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa yleistyvää käytäntöä ottaa tutkijalta tekijänoikeuksien kaltaisia aineettomia oikeuksia tarkastellaan kriittisesti ja läpinäkyvästi ja vastuita selkiytetään muun muassa sopimisen osalta. Mikäli työnantaja on ottanut oikeudet itselleen tutkijat tuskin voivat enää säilyttää niitä itsellään, kuten sivu 25 näyttää esittävän. Tässä kohden tulee huomata, että Suomessa hyvin harva tieteen kustantaja ottaa julkaisusopimuksessaan kaikki oikeudet itselleen, toisin kuin kansainvälisissä isoissa (ja toisenlaisissa juridisissa järjestelmissä toimivissa) kustantamoissa on tapana. Suomessa oikeudet perinteisesti (ja edelleen) jaetaan, niistä sovitaan hyvässä hengessä ja osapuolet ovat toisilleen lojaaleja. Tätä tulisi kunnioittaa sen sijaan, että kansainvälinen ja kansallinen tilanne niputetaan yhteen ja toimiviin käytäntöihin kajoamista jatketaan.

Kotimaisten tiedekustantajien ja -julkaisijoiden koulutusyhteistyössä on paljon hyödyntämätöntä potentiaalia, joka voisi osaltaan auttaa kustantajien talouden ja ilmaistyn ongelmien paikkaamisessa sekä suomalaisen tieteen laadun parantamisessa.

Esimerkiksi joukkorahoituksesta on nostettu kansainvälisen suorkustantajan yhtiö. Tässäkin kohden olisi eduksi pureutua kansallisiin realiteetteihin ja konkreettisiin, kestäviin ratkaisuihin, joille on akuutti tarve. Kenen on ajateltu osallistuvan (aina epävarmaan) joukkorahoitukseen Suomessa, jos avoimuuden ajatuksena on, ettei käyttäjä maksa avoimuudesta, joukkorahoitukseen monin tavoin vertautuvilta tilaus- ja jäsenmaksuilta puuttuvat perusteet ja kansallinen sopimuslisenssijärjestelmä tekijänoikeuskorvauksineen halutaan kiertää? Jos näistä periaatteista ja käytännöistä pidetään kiinni, tilalle tarvitaan kokonaan uudenlaista ajattelua ja vastuunkantoa, jossa sitoudutaan ja sijoitetaan kotimaisen avoimen julkaisemisen infrastruktuuriin ja kustannuksiin. Tässäkin kyse on arvovalinnasta.

Tarvitaanko tiekartassa muita lyhyen aikavälin suosituksia? Jos tarvitaan, mitä aiheita ne käsittelevät?

Pitkän aikavälin suositukset

Kommentoi Suositusta Avoimen tieteen kehittämisrahaston perustamiseksi. Onko suositus tarpeellinen osa tiekarttaa ja millä tavoin kehittäisit sitä?

Osuus herättää kysymyksiä:

Kuinka kansallinen tieteellinen kustannus- ja julkaisutoiminta aiotaan rahoittaa tässä kokonaisuudessa ja kuunnellaanko yllärakenteellisissa ratkaisuissa kotimaisia tieteen kustantajia, julkaisijoita ja muita oikeudenhaltijoita? Miten kansalliset erityispiirteet aiotaan ottaa huomioon?

Tunnistetaanko ja tunnustetaanko tämä toiminta suomalaisen tieteen kriittiseksi infrastruktuuriksi?

Onko akuutin kotimaisen pulman ratkaisemisen odotettava kokonaan uuden, kokonaisratkaisua kehittälevän rakenteen luomista ja vakiintumista? Jos kyllä, miksi?

Kommentoi Korkeakoulujen rahoitusmallin kehittämistä. Onko suositus tarpeellinen ja millä tavoin sitä voisi kehittää?

Suomalainen tutkimusyhteisö on valitettavan kaukana kuvatusa ihanteesta. Kotimaisella avoimella tiedekustannus- ja julkaisutoiminnalla ei ole varaa odottaa ideaalitalanteen saavuttamista.

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että yhteistyö kotimaisen tiedekustannus- ja julkaisutoiminnan sisällä toimii kiitettävästi. Tämä on tärkeä voimavara, joka olisi tuotavissa tiekartan piiriin selvemmin ja konkreettisemmin, koko tiedeyhteisön hyväksi.

Laadukkaamman tutkimuksen tuottaminen on vaikeaa ilman, että turvataan riippumattoman laadunvarmistuksen resurssit ja omakielisen tiedon tuottamisen edellytykset. Kotimaisen tiedejulkaisutyön arvostusta tulee vahvistaa yliopistoissa ja muissa tutkimus- ja oppilaitoksissa konkreettisin keinoin. Kaikesta tiedejulkaisutyöstä tulee palkita työtyytyväisyyden lisäämiseksi ja akateemisen vapauden turvaamiseksi. Mikäli tutkimuksen yhteiskunnallista hyödynnettävyyttä ja vaikuttavuutta halutaan lisätä, kotimaisen tiedekustannus- ja julkaisutoiminnan resursointi kaipaa välitöntä huomiota.

"Avoimen tieteen ja tutkijoiden asiantuntijoista koostuva ryhmä" kaipaa vahvistukseen kotimaisen avoimen tiedekustannustoiminnan käytännön toteuttajia ja asiantuntijoita. Useimmat heistä työskentelevät yliopistoissa.

Kommentoi Tutkimusjulkaisemisen kustannusten tasapainottamista. Onko suositus tarpeellinen osa tiekarttaa ja millä tavoin sitä voisi kehittää?

Suomen tiedekustantajien liitto yhtyy näkemykseen epätasapainosta ja siitä, että se kurittaa erityisesti pienillä kielillä toimivia pieniä tieteen kustantajia ja julkaisijoita. Kuten dokumentti toteaa, tilanne on sama monilla muillakin pienillä kielialueilla – mutta Suomi on eurooppalaisittain poikkeus siinä, että avoimuus on pitkään tulkittu ilmaiseksi ja paljon vahinkoa on ehtinyt tapahtua.

Suomessa monet tällaiset toimijat eivät siksi toimi edes ”kannattavuuden rajoilla” (sivu 30) vaan tappiollisesti, täysin riippuvaisina avustuksista ja apurahoista ja ilmaista työtä tehden. Monet kotimaiset tiedejulkaisijat ovat sitoutuneet timanttiavoimuuteen tai avoimuuden muihin muotoihin jo varhain luottaen siihen, että kotimainen rahoitusmalli löytää kestävänsä ratkaisun. Tilanne on monin paikoin kriittinen ja nykyisessä maailmantilanteessa ”jopa turvallisuusongelma”, kuten dokumentti aivan oikein sanoo (sivu 30). Tilanne on ongelma myös koulutuksen ja oppimisen laadun näkökulmasta asetelmassa, jossa suomalaisten nuorten lukutaito ja luetun ymmärtäminen heikkenevät. Myös tästä syystä olisi ensiarvoisen tärkeää kiirehtiä turvaamaan luotettavan omakielisen tiedon tuottamisen edellytykset ja kyky kehittää niitä.

Suomen tiedekustantajien liitto on tiekartan kanssa samaa mieltä siitä, että rinnakkaistallentaminen (tai vaihtelevanlaatuiset preprintit) eivät ratkaise kuvattuja epätasapainon tai monimuotoisuuden hupenemisen ongelmia. Liitto huomauttaa kuitenkin, että Suomen perustuslain turvaamia sopimusvapauden, tieteen vapauden ja omaisuuden suojan kaltaisia oikeuksia ei tule pitää ”juridisina ongelmina” avoimuuden tiellä. Sen sijaan asia on edistettävissä vastaamalla kotimaisen kentän erityispiirteisiin ja laatimalla kansallisiin kysymyksiin kansallisia ratkaisuja, erotettuina perin erilaisesta kansainvälisestä asetelmasta.

Tiekartta on askel eteenpäin mutta on epärealistista odottaa, että ”tutkimusyhteisö” nyt saavuttaisi ”selkeän yhteisen ja ajankohtaisen näkemyksen siitä, millaisiin arvoihin ja päämääriin tutkimusjulkaisemisen avaamisessa olisi sitouduttava” ja että konkreettisia kansallisia toimia ja vastuunkantoa voitaisiin odottaa, kunnes ”yhteinen näkemys arvoista ja sitoumuksista on saavutettu” (sivu 31). Huolestuttavaa on, että ”keskustelun toteuttamisessa luontaiset tahot” dokumentissa sivuuttavat oikeudenhaltijat, jotka tuottavat tiedejulkaisujen sisällön ja varmistavat niiden laadun yhteiskunnan ja tiedeyhteisön hyväksi. Kirjastoja ahdistavaa kansainvälistä avoimuuden rahoitusta ja kansallisen toiminnan resurssien turvaamista olisi selkeintä tarkastella erillään toisistaan ja asiaan keskeisesti osalliset huomioon ottaen. Tämän mahdollistaa yksimielisyys siitä, että omakielinen laadukas toiminta on turvattava eikä avoimuus voi olla ilmaista. Tässäkin on kyse arvovalinnasta, johon hallitusohjelma ottaa selvän kannan (5.3.).

Päivitysten tarve on ilmeinen, kuten tiekartta toteaa (sivu 31). Niitä tehdessä tulee huomata, ettei yksi kenkä edelleenkään sovi joka jalkaan ja yhä vallitsee erimielisyyttä siitä, kenen kenkää sovitetaan ja kuinka velvoittavia kansainvälisistä suosituksista pitäisi tehdä kansallisesti. Suomen tiedekustantajien liitto katsoo, että Suomessa (josta kansainvälisen julkaisukentän kaltaiset ongelmat puuttuvat) suosituksiin tulisi suhtautua nykyistä joustavammin, kustantajien ja tekijöiden valinnanvapautta, sopimusvapautta ja omaisuuden suojaa kunnioittaen. Suomen olosuhteet eivät edellytä nykyisenkaltaista ehdottomuutta tai kansainvälisten suositusten tulkitsemista kansallisesti velvoittaviksi.

Suomalaiset tiedekustantajat ovat jo sitoutuneet avoimuuden muotojen kehittämiseen ja käytäntöjen edistämiseen mutta eivät voi vastata sen kustannuksista ja vastaanottaa sanelua toiminnan ehdoista. Materiaalia avataan käyttäjälle maksutta ja välittömästi myös sopimuslisenssin puitteissa. Tätä havainnollistaa esimerkiksi Suomen tiedekustantajien liiton ja tekijänoikeusjärjestö Kopioston arkistolupapilotti kotimaisten tiedekustantajien julkaisuille. Materiaali on välittömästi ja maksutta saatavilla netistä mutta tuottaa silti tekijänoikeuskorvauksia sekä tekijöilleen että kustantajilleen. Ks. esim. <https://tiedekustantajat.fi/ohjeet/digitointi/#harkitse-liittymista-arkistolupa>

Millä tavoin tekoälyn kehitys vaikuttaa tutkimusjulkaisemisen rahoitustarpeisiin tulevaisuudessa?

Rahoituksen tarve kasvaa, koska tieteellisen tiedon laadun varmistaminen pienellä kielialueella muuttuu entistä työläämmäksi. Tekoäly tarjoaa useita nokkelia apuvälineitä tähän työhön mutta niiden omaksuminen ja käyttö edellyttävät jatkuvaa uuden opettelua ja nopeassa kehityksessä mukana pysymistä. Tehtävien määrä lisääntyy ja kokonaisuus pirstaloituu samalla, kun uuden opiskelu vaatii aikaa ja motivaatiota. Motivaatio kärsii palkan ja arvostuksen puutteesta, mikä on jo johtanut editorien nopeampaan vaihtumiseen. Jatkuvuus ja joskus myös laatu ovat kärsineet, koska uuden tulijan pääsy täyteen vauhtiin vie aikaa, palkkaa ei ole varaa maksaa eikä tarvittavaa koulutusta aina ole välittömästi tarjolla (tai on valittava sen ja muiden tehtävien välillä). Monissa kotimaisissa tiedejulkaisuissa ja pienkustantamoissa tekoälyn laukaisema kehitys koetaan kuormittavaksi (vaikkakin kiinnostavaksi ja potentiaalisesti monin tavoin käyttökelpoiseksi). Useissa tapauksissa ilmaistyötä olisi tehtävä lisää, mikä ei ole realistista.

Tarvitaanko tiekartassa muita pitkän aikavälin suosituksia? Jos tarvitaan, mitä aiheita ne käsittelisivät?

Vahvaa eksplisiittistä sitoutumista suomalaisen tiedejulkaisemisen kansallisten erityispiirteiden huomioon ottamiseen ja näiden piirteiden etujen ymmärtämiseen. Vahvaa eksplisiittistä sitoutumista kotimaisiin kieliin ja niiden kehittämiseen tieteen kielinä ja luovan ajattelun apuvälineinä. Nykyinen hallitusohjelma ja uusien kansalliskielistrategia auttavat.

Ks. myös yhä ajankohtainen kannanotto vuodelta 2019 ("Avoimen julkaisemisen kotimainen rahoitusmalli tarvitsee kestävän ratkaisun"): <https://journal.fi/tt/article/view/79379>

Muut kysymykset

Kommentoi tiekartan johdantoa, lukuohjetta ja tiivistelmää. Millä tavoin näitä osioita voisi kehittää?

On hyvä, että asia johdannossa etenee rahoitusmalli edellä ja sitä tuetaan toimintasuunnitelmalla. Hallitusohjelman (5.3.) ja uusimman kansalliskielistrategian toteuttaminen kuitenkin edellyttäisi suoraviivaisempaa ja ripeämpää etenemistä kansallisissa ratkaisuissa. Näin vältettäisiin vaikutelmaa aikomisen aikomisesta. Hallitusohjelmassa kuitenkin haetaan ratkaisua, ei tiekarttaa. Huomiota herättää se, ettei rahoitusta käsittelevässä dokumentissa mainita sanaa "euro".

Tiekartan suhde avoimuuden arvoksi nostettuun akateemiseen vapauteen toteutuu vielä ristiriitaisesti.

Huomattakoon, että johdannossa ihanne kuvataan todellisuutena (sivu 2). Ihanteellisesti "avoin tiede ja tutkimus [tekevät] tieteestä laadukkaampaa" on hieno mahdollisuus. Laadun parantumisesta avoimuuden lisääntyessä ei kuitenkaan ole yksiselitteistä näyttöä. Suomessa pitkittynyt resurssipula ja kasvava kuormitus antavat viitteitä jo päinvastaisestakin kehityksestä.

Olisi eduksi, että kukin toimija tutustuisi dokumenttiin kokonaisuutena. Ihanteellisesti tämä auttaisi ylittämään kansallisen ratkaisun löytämistä hankaloittavaa lokeroitumista ja edistäisi toivottua yhteistyötä ja vuoropuhelua.

Laajapohjainen, ratkaisukeskeinen vuoropuhelu on tervetullut ajatus. Olisi eduksi, jos tässä voitaisiin harkita kansainvälisen ja kansallisen etenemisen irrottamista toisistaan.

Kommentoi Tiekartan kokonaiskuva ja rakennetta. Millä tavoin osiota voisi kehittää?

Ajatukset järkevämmästä kohdentamisesta ja synergiaetujen hakemisesta ovat tervetulleita.

Kommentoi tiekarttaa yleisesti. Onko teemoja, joiden käsittely olisi avoimen tieteen ja tutkimuksen rahoituksen kannalta tarpeellista ja joita tiekartassa ei ole huomioitu?

Sekä hallitusohjelman (5.3.) että uusimman kansalliskielistrategian tuki kotimaiselle (avoimelle) tiedekustannus- ja julkaisutoiminnalle olisi eduksi tunnistaa selvemmin.

Suomen tiedekustantajien liitto kiittää mahdollisuudesta kommentoida tämän tärkeän dokumentin luonnosta.

Lausunnon ovat valmistelleet liiton hallitus ja pääsihteeri. Jääviydet on otettu huomioon.

<https://tiedekustantajat.fi/suomen-tiedekustantajien-liitto/hallitus/>

<https://tiedekustantajat.fi/suomen-tiedekustantajien-liitto/sihteeristo/>